

«فصلنامه آموزش و ارزشیابی»

سال ششم - شماره ۲۳ - پاییز ۱۳۹۲

ص. ص. ۱۳۶-۱۲۳

بررسی رابطه هوش هیجانی و عزت نفس با مهارت‌های اجتماعی*

دکتر بهرام اصل فتاحی^۱

سعید نجاری پور استادی^۲

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۰/۰۱/۲۶

تاریخ پذیرش نهایی مقاله: ۱۳۹۲/۰۴/۱۷

چکیده:

هدف از اجرای پژوهش حاضر بررسی رابطه هوش هیجانی و عزت نفس با مهارت‌های اجتماعی دانش‌آموزان دختر و پسر مقطع متوسطه شهر شبستر بود. بدین منظور از جامعه مورد نظر ۳۴۱ نفر با روش نمونه‌گیری طبقه‌ای تصادفی بر اساس پایه تحصیلی و جنسیت انتخاب شد. از آزمون‌های سنجش مهارت‌های اجتماعی ماتسون، هوش هیجانی بار-آن و عزت نفس کوپر اسمیت برای سنجش متغیرهای پژوهش استفاده به عمل آمد. نتایج آزمون رگرسیون نشان داد که بین هوش هیجانی و عزت نفس با مهارت‌های اجتماعی دانش‌آموزان ۵۳۱/۰ همبستگی وجود دارد که با سطح اطمینان بیش از ۹۹ درصد معنی‌دار است و این دو متغیر ۲۸ درصد از تغییرات مهارت‌های اجتماعی را پیش‌بینی می‌کنند. نتایج تحلیل آماری بیانگر این بود که از بین مؤلفه‌های هوش هیجانی، مؤلفه‌های شادمانی، روابط بین فردی، کنترل تکانه و مسئولیت‌پذیری اجتماعی، پیش‌بینی‌های معنی‌داری برای متغیر مهارت‌های اجتماعی هستند. همچنین مشخص شد که بین هوش هیجانی با مهارت‌های اجتماعی و بین عزت نفس با مهارت‌های اجتماعی ارتباط وجود دارد و این رابطه با سطح اطمینان بیش از ۹۹ درصد معنی‌دار است.

واژگان کلیدی: مهارت‌های اجتماعی، هوش هیجانی و عزت نفس.

* این مقاله برگرفته از طرح پژوهشی مربوط به دانشگاه آزاد اسلامی واحد شبستر با کد ۵۱۹۵۲۸۹۰۸۰۱۰۰۴ می‌باشد.

۱- استادیار و عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد شبستر، شبستر، ایران.

۲- مربی و عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد شبستر، شبستر، ایران.

مقدمه:

زندگی در جوامع امروزی بسیار پیچیده شده است و افراد برای ایفای نقش مؤثر و مفید به دانش‌ها، نگرش‌ها و مهارت‌های متفاوتی نیاز دارند. انسان موجودی اجتماعی است و تعامل اجتماعی محور زندگی اجتماعی آدمی است (اتکینسون و همکاران، ۱۳۸۵). در چرخه تحول آدمی دوره مهمی وجود دارد که بین دوره کودکی و دوره بزرگسالی قرار می‌گیرد و به نوجوانی موسوم است. دوره‌ای که شاخص پایان کودکی و آغاز پیگیری پختگی است و در سه بعد زیستی، روانی و اجتماعی که رابطه نزدیکی با هم دارند نمایان می‌شود. ورود به دوره نوجوانی با تغییرات مهمی از جمله بلوغ جنسی، روابط با همسالان، خطر پذیری و کسب مهارت‌های تازه‌ی شناختی همراه است.

این تغییرات ناگهانی و وسیع که در جنبه‌های مختلف جسمانی، روانی و اجتماعی نوجوانان بروز می‌دهد مرحله‌ای بحرانی را ایجاد می‌کند که طبعاً مشکلات و ناسازگاری‌هایی به همراه خواهد داشت. بنابراین با توجه به اهمیت دوران نوجوانی، شناخت اصولی و علمی این مرحله از زندگی، جهت پیشگیری از نابهنجاری‌ها و مشکلات ناشی از این بحران از طریق آرایه اطلاعات و آگاهی لازم به نوجوانان و کسب مهارت‌های مورد نیاز برای مقابله با مشکلات ناشی از این بحران موضوعی بسیار مهم و حساس تلقی می‌شود (ارجمندی و بیان زاده، ۱۳۸۲).

یکی از این مهارت‌های مهم، که هر فردی باید از آن بهره‌مند باشد مهارت‌های اجتماعی است. اسلیبی و گوآرا^۱ (۲۰۰۳) مهارت اجتماعی را هم معنی با سازگاری اجتماعی می‌دانند. به نظر آنها مهارت اجتماعی یعنی توانایی برقراری ارتباط متقابل با سایر افراد به ویژه در بعد اجتماعی است به طوری که در هنجارهای جامعه مورد قبول بوده و دارای ارزش باشد. گرشام و الیوت^۲ (۱۹۹۰) مهارت‌های اجتماعی را رفتارهایی می‌دانند که فرد را قادر به تعامل مؤثر و اجتناب از پاسخ‌های نامطلوب نموده و بیانگر سلامت رفتاری و اجتماعی افراد هستند. هارجی^۳ معتقد است رفتارهای اجتماعی رفتارهایی هدفمند، مرتبط با هم و هماهنگ با موقعیت، قابل یادگیری و تحت کنترل شخص است (هارجی، ۱۹۸۶). استرایر^۴ (۱۹۸۹) مهارت‌های اجتماعی را به مثابه سازگاری کودک با محیط اجتماعی و همسالان می‌انگارد. در این دیدگاه، سازگاری یعنی توانایی کودک در پیش‌بینی، درون‌سازی و واکنش به برخی نشانه‌ها در یک بافت اجتماعی. منظور از نشانه‌ها نیز، حالات هیجانی یا رفتار همسالان است.

یکی از وظایف اجتماعی کودکان، فراگرفتن مهارت در ایجاد رابطه‌ی متقابل و موفق با همسالان است. کودکان پیش دبستانی از طریق تعامل با همسالان، رفتارهایی مانند رعایت نوبت، مشارکت، همکاری، توجه به نظر دیگران و کنترل خشم را فرا می‌گیرند (شهیم، ۱۳۸۲). کودکان و نوجوانانی که دارای

1- Slaby & Guara

2-Gresham & Elliott

3-Hargie

4- Strayer

مهارت‌های اجتماعی مناسب هستند رفتارهایی را از خود نشان می‌دهند که منجر به پیامدهای مثبت روانی - اجتماعی نظیر پذیرش توسط همسالان و رابطه مؤثر با دیگران می‌شود. آنها می‌توانند خودداری رفتاری داشته باشند و رفتارهای دوستانه، یاری‌گرانه، سخاوتمندانه و بطور کلی رفتارهای مبین همکاری با دیگران را از خود نشان دهند (یوسفی و خیر، ۱۳۸۱). به اعتقاد و اندرز^۱ مهارت‌های اجتماعی، پیوند اساسی با تمامی جنبه‌های زندگی کودکان دارد و بر سازگاری و انطباق آن‌ها تأثیر می‌گذارد. اجتماعی شدن یا جامعه‌پذیری، مهم‌ترین فرآیند کسب مهارت‌های اجتماعی در کودکان است که متأثر از سطوح مختلف بوم شناختی^۲، شامل خانواده، مدرسه و جامعه می‌باشد (به نقل از شاهی و همکاران، ۱۳۸۸). عدم یادگیری مهارت‌ها سبب ناسازگاری و شکست تحصیلی کودکان در آینده می‌شود (شهیم، ۱۳۸۲).

یکی از مؤلفه‌هایی که ارتباط مستقیم و دوسویه‌ای با رشد مهارت‌های اجتماعی دارد، عزت نفس^۳ است. عزت نفس از نگاه کوپر اسمیت^۴ (۱۹۶۷) عبارت است از ارزشیابی فرد درباره خود و یا قضاوت‌های شخص در مورد ارزش خود. عزت نفس اگر به طور کامل تحقق پیدا کند، تجربه‌ای است که خود را مناسب زندگی و لازمه‌های آن بدانیم. اگر دقیق بگوییم، عزت نفس اعتماد به توانایی خود در اندیشیدن، اعتماد به توانایی خود به کنار آمدن با چالش‌های اولیه زندگی، اعتماد به حق خود برای موفق و شاد بودن، احساس ارزشمند بودن و شایسته بودن، داشتن حق ابراز نیازها و خواسته‌ها، ابراز میل رسیدن به ارزش‌ها و برخوردار شدن از ثمرات تلاش‌های خویشتن است (براندن، ۱۳۸۵). از دیدگاه رابرت^۵ هر اندازه که فرد در کسب عزت نفس دچار شکست شود، دست‌خوش اضطراب، تنزل روانی و بدگمانی از خود، حقیقت‌گریزی و احساس عدم کفایت در زندگی می‌شود (به نقل از صاحب‌الزمانی، فشارکی و عبداللهی مفرد، ۱۳۸۹). عزت نفس سالم برای کودکان و نوجوانان مانند سپری در برابر چالش‌های دنیا عمل می‌کند. افرادی که احساس خوبی در مورد خود دارند به آسانی تعارض‌ها را پشت سر گذاشته، در مقابل فشارهای منفی ایستادگی می‌کنند و به خوبی می‌توانند از زندگی لذت ببرند. کلید بسیاری از موفقیت‌های انسان عزت نفس است و برعکس، بسیاری از مشکلات انسان از ضعف آن ناشی می‌شود. عزت نفس از عوامل اصلی تعیین کننده در شکل‌دهی الگوی رفتاری و عاطفی به شمار می‌آید (امامی، فاتحی زاده و عابدی، ۱۳۸۵).

هوش هیجانی متغیر دیگری است که در روابط بین فردی، مورد توجه قرار می‌گیرد. در سال‌های اخیر، مفهوم هوش هیجانی در کانون توجه روانشناسان قرار گرفته است (ساعتچی، ۱۳۸۲). هوش هیجانی اساساً در ارتباطات تجلی پیدا می‌کند. این ارتباطات از سویی حوزه درون فردی (ارتباط فرد با خود) و از سویی

-
- 1- Vanders
  - 2- Ecological
  - 3- Self-esteem
  - 4- Coopersmith
  - 5- Robert

دیگر قلمرو میان فردی (ارتباط فرد با دیگران) را در برمی‌گیرد. بنابراین ما می‌توانیم از دو دسته شایستگی کلی در دو قلمرو شخصی و اجتماعی سخن بگوییم (فاطمی، ۱۳۸۵). کوپر و ساواف^۱ هوش هیجانی را بر حسب دانش اولیه هیجانی، تناسب هیجانی، عمق هیجانی و کیمیاگری هیجانی تعریف کرده‌اند. مراد از دانش اولیه هیجانی دانشی است که فرد از ماهیت و کنش‌وری احساسات خود دارد. تناسب هیجانی، انعطاف‌پذیری و شدت احساسات و هیجان‌ها است. عمق هیجانی، استعدادی برای رشد و تقویت یا عمق بخشیدن به هیجان‌ها و کیمیاگری هیجانی، توانایی استفاده از احساسات و هیجان‌ها برای خلاقیت است. نخستین اصل هوش هیجانی این است که بنیاد تمام یادگیری‌های اصیل و پایدار، مراقبت از روابط است (کیاروچی و همکاران، ۱۳۸۵). پژوهش‌ها نشان داده‌اند که هوش هیجانی بیش از هوش‌بهر، پیشگویی کننده موفقیت فرد در زندگی است. افرادی که دارای کفایت هیجانی بالا هستند، مهارت‌های اجتماعی بهتر، روابط دراز مدت پایاتر و توانایی بیشتری برای حل تعارضات دارند. گرچه انسان‌ها به دلایل سرشتی و ژنتیکی در تنظیم و ابراز هیجان‌ات متفاوت هستند، یادگیری از طریق آموزش می‌تواند موجب افزایش توانایی‌ها و مهارت افراد در هر سطحی که هستند شود (گلمن، ۱۹۹۵). هوش هیجانی به ما می‌گوید که چگونه از هوش‌بهر در جهت موفقیت در زندگی استفاده کنیم. هوش هیجانی به ما در جهت شناخت احساسات خود و دیگران، مهارت کافی در ایجاد روابط سالم با دیگران و حس مسئولیت‌پذیری در مقابل وظایف کمک می‌کند (بخشی سورشجانی، ۱۳۸۷).

در پژوهشی که توسط به‌پژوه و همکاران (۱۳۸۶) انجام شده مشخص شد که آموزش مهارت‌های اجتماعی بر بهبود عزت‌نفس دانش‌آموزان پسر نابینا مؤثر است. مستعلمی، حسینیان و یزدی (۱۳۸۴) در مطالعه خود به این موضوع پی بردند که بین مهارت‌های اجتماعی و اعتماد به نفس آزمودنی‌های نابینای دختر رابطه وجود دارد و با افزایش مهارت‌های اجتماعی، اعتماد به نفس آزمودنی‌ها افزایش می‌یابد. واگنر^۲ و ولف و ساکس^۳ در پژوهش‌های خود به این نتیجه رسیدند که یادگیری مهارت‌های اجتماعی توسط نوجوانان، باعث بهبود عزت‌نفس آنان می‌شود (به نقل از به‌پژوه و همکاران، ۱۳۸۶). کینگ و کریچ بان^۴ در پژوهش خود به این نتیجه رسیدند که برنامه‌های مهارت‌های ارتباطی و اجتماعی برای کودکانی که عزت‌نفس پایینی دارند، مفید و مؤثر است؛ زیرا این برنامه‌ها باعث افزایش عزت‌نفس آنان می‌شود و آنها را به تعامل گروهی و وابستگی متقابل تشویق می‌کند (به نقل از حیدرپور، دوکانه‌ای فرد و بهاری، ۱۳۸۷). در ضمن، بین مهارت‌های اجتماعی ضعیف و آسیب‌پذیری در برابر سوء مصرف مواد، رابطه به دست آمده است (بوتوین^۵، ۲۰۰۰ و طارمیان، ۱۳۸۰).

- 1- Cooper & Sawaf
- 2- Wagner
- 3- Wollfe & Sacks
- 4- King & Kerichban
- 5- Botvin

بت لو^۱ (۲۰۰۵) با مطالعه‌ی تأثیر آموزش مهارت‌های اجتماعی بر هوش هیجانی، به این یافته دست پیدا کرد که با آموزش این مهارت‌ها می‌توان هوش هیجانی آزمودنی‌ها را افزایش داد. در یک بررسی که توسط بشارت (۱۳۸۴) انجام شده است نتایج بیانگر آن است که هوش هیجانی از طریق آسان‌سازی هیجانی، شناخت هیجانی و مدیریت هیجان‌ها و با ساز و کارهای پیش‌بینی، افزایش توان کنترل و تقویت راهبردهای رویارویی کارآمد، به فرد کمک می‌کند تا کیفیت روابط اجتماعی را بهتر سازد. نتایج پژوهش جواهری کامل (۱۳۸۵) نشان می‌دهد که بین هوش هیجانی و تمامی مؤلفه‌های آن با مهارت‌های اجتماعی رابطه مثبت و معنی‌داری وجود دارد. وی هم‌چنین در پژوهش خود نشان داد که متغیرهای سبک دلبستگی و هوش هیجانی روی هم ۰/۶۳ از واریانس مهارت‌های اجتماعی را پیش‌بینی می‌کنند. در همین پژوهش، یافته‌های بیانگر این بود که بین دختران و پسران از نظر هوش هیجانی و مهارت‌های اجتماعی، تفاوت معنی‌داری وجود ندارد. نتایج تحقیقات مارتینز- پونز^۲ و مه‌یر، سالووی و کاروسو نشان داد که افراد با هوش هیجانی بالا از تعامل‌ها و مهارت‌های اجتماعی مثبت‌تری برخوردارند، رابطه با دوستان و افراد خانواده را ارج می‌نهند و در روابط بین فردی موفق‌ترند (به نقل از یوسفی، ۱۳۸۵). شواهد تحقیقاتی، به طور کلی از ارتباط مثبت و معنی‌دار هوش هیجانی با شاخص‌های مختلف سازش یافتگی اجتماعی، نظیر رفتار مناسب اجتماعی در کودکان دبستانی (روبین^۳، ۱۹۹۹)، همدلی افراد با یکدیگر و گشودگی در برابر احساس‌ها (کیاروچی، چان، و کاپوتی^۴، ۲۰۰۰؛ مه‌یر، کاروسو و سالووی، ۲۰۰۴؛ شات و همکاران، ۱۹۹۸)، عدم تعامل منفی با دوستان (براکت^۵، مه‌یر و وارنر^۶، ۲۰۰۴)، برقراری ارتباط مثبت با دیگران و رضایت از این ارتباط (لوپز^۷، سالووی، و استراس^۸، ۲۰۰۳)، گرم بودن و احساس همدردی با دیگران (کنستانتین و گاینور^۹، ۲۰۰۱)، پذیرش دیدگاه همدلانه و توانایی خود نظارت‌گری در موقعیت‌های اجتماعی (شات و همکاران، ۱۹۹۸) خبر می‌دهد (به نقل از همان منبع). از نظر شات و مالوف هوش هیجانی بالا با مهارت‌های اجتماعی مطلوب رابطه دارد (به نقل از افروز، ۱۳۸۱). نتایج پژوهش خلیل ارجمندی (۱۳۸۳) نیز مؤید آن است که هوش هیجانی پایین منجر به کاهش مهارت‌های اجتماعی می‌شود.

نتایج مطالعه وفائیان (۱۳۸۵) نشان داده است که بین میزان نمرات مهارت‌های اجتماعی دختران و پسران تفاوت معنی‌داری وجود دارد و میانگین نمرات دختران در این متغیر بالاتر است.

- 1- Betlow
- 2- Martinez- Pons
- 3- Rubin
- 4- Ciarrochi, Chan & Caputi
- 5- Brackett
- 6- Warner
- 7- Lopes
- 8- Stras
- 9- Constantine & Gainor

بنابراین پژوهش در این مورد که نوجوانان از نظر مهارت‌های اجتماعی در چه سطحی هستند و اینکه روابط متغیرهایی چون هوش هیجانی و عزت‌نفس با مهارت‌های اجتماعی دانش‌آموزان چگونه است می‌تواند اطلاعات مفیدی به خانواده‌ها، مسئولین و متخصصان تعلیم و تربیت جهت آگاهی از نحوه عملکرد خود در اجتماعی کردن دانش‌آموزان بدست دهد.

روش پژوهش

طرح پژوهش از نوع طرح‌های همبستگی می‌باشد. جامعه پژوهش شامل کلیه دانش‌آموزان دختر و پسر مقطع تحصیلی متوسطه شهرستان شبستر است. مطابق آمار ثبت نام دانش‌آموزان در شهریور ماه ۱۳۸۹، حجم جامعه آماری ۲۸۹۶ نفر است. از این تعداد ۱۰۷۲ نفر در پایه اول (۴۷۰ دانش‌آموز دختر و ۶۰۲ دانش‌آموز پسر)، ۸۲۷ نفر در پایه دوم (۳۹۶ دانش‌آموز دختر و ۴۳۱ دانش‌آموز پسر)، و ۹۹۷ نفر در پایه سوم (۴۳۷ دانش‌آموز دختر و ۵۶۰ دانش‌آموز پسر)، ثبت نام نموده‌اند. پس از تعیین حجم نمونه با استفاده از جدول مورگان و کرجسی (۱۹۷۰) از جامعه مورد نظر، ۳۴۱ نفر انتخاب شد. بر این اساس نسبت حجم نمونه به جامعه‌ی مورد نظر، تقریباً ۱۲ درصد می‌باشد. با عنایت به وجود متغیرهای پایه تحصیلی و جنسیت و رعایت نسبت حضور خرده گروه‌ها در جامعه آماری، نمونه نهایی به شیوه طبقه‌ای تصادفی انتخاب شد.

ابزار پژوهش

۱- مقیاس سنجش مهارت‌های اجتماعی ماتسون: این مقیاس توسط ماتسون و همکاران در سال ۱۹۸۳ برای سنجش مهارت‌های اجتماعی افراد ۴ تا ۱۸ ساله تدوین شده است. این مقیاس دارای ۶۲ عبارت است که مهارت‌های اجتماعی افراد را توصیف می‌کند. برای پاسخگویی به آن آزمودنی باید هر عبارت را بخواند و سپس پاسخ خود را براساس یک شاخص پنج درجه‌ای از نوع مقیاس لیکرت با دامنه‌ای از نمره ۱ (هرگز/ هیچوقت) تا ۵ (همیشه) مشخص نماید. حداقل و حداکثر نمره در این آزمون به ترتیب ۶۱ و ۳۱۰ است. در ضمن نمره بالاتر، بیانگر مهارت‌های اجتماعی بیشتر افراد است. یوسفی و خیر (۱۳۸۱) پایایی و روایی این مقیاس را در مورد دانش‌آموزان اول تا سوم دبیرستان‌های شهرستان شیراز مطلوب گزارش نموده‌اند. روش آماری تحلیل عوامل، برای تعیین روایی سازه به کار رفته بود. به پژوه و همکاران (۱۳۸۹) نیز اعتبار آزمون را با روش آلفای کرونباخ و تنصیف و برای کل مقیاس، یکسان و برابر با ۰/۸۶ محاسبه نموده‌اند.

۲- آزمون عزت‌نفس کوپراسمیت: این مقیاس توسط کوپراسمیت ساخته شده و دارای ۵۸ ماده است که ۸ ماده آن دروغ سنج است و به سوالات، به صورت بلی یا خیر پاسخ داده می‌شود. در این آزمون حداقل نمره فرد صفر و حداکثر ۵۰ است. ثابت (۱۳۷۵) میزان پایایی آزمون را با استفاده از روش

همبستگی	تعداد آزمودنی‌ها	مقدار ضریب همبستگی	سطح معنی‌داری
مهارت اجتماعی و مؤلفه حل مسئله	۳۲۱	۰/۳۷۱	۰/۰۰۰
مهارت اجتماعی و مؤلفه شادمانی	۳۲۱	۰/۵۰۶	۰/۰۰۰
مهارت اجتماعی و مؤلفه استقلال	۳۲۱	۰/۳۰۴	۰/۰۰۰
مهارت اجتماعی و مؤلفه تحمل استرس	۳۲۱	۰/۱۳۳	۰/۰۱۷
مهارت اجتماعی و مؤلفه خودشکوفایی	۳۲۱	۰/۴۳۰	۰/۰۰۰
مهارت اجتماعی و مؤلفه خودآگاهی هیجانی	۳۲۱	۰/۳۴۵	۰/۰۰۰
مهارت اجتماعی و مؤلفه واقع‌گرایی	۳۲۱	۰/۲۱۰	۰/۰۰۰
مهارت اجتماعی و مؤلفه روابط بین فردی	۳۲۱	۰/۴۲۸	۰/۰۰۰
مهارت اجتماعی و مؤلفه خوش بینی	۳۲۱	۰/۲۸۸	۰/۰۰۰
مهارت اجتماعی و مؤلفه احترام به خود	۳۲۱	۰/۳۸۰	۰/۰۰۰
مهارت اجتماعی و مؤلفه کنترل تکانه	۳۲۱	۰/۲۵۸	۰/۰۰۰
مهارت اجتماعی و مؤلفه انعطاف پذیری	۳۲۱	۰/۰۹۹	۰/۰۷۶
مهارت اجتماعی و مؤلفه مسئولیت پذیری اجتماعی	۳۲۱	۰/۶۱۳	۰/۰۰۰
مهارت اجتماعی و مؤلفه همدلی	۳۲۱	۰/۳۶۶	۰/۰۰۰
مهارت اجتماعی و مؤلفه خودابرازی	۳۲۱	۰/۰۸۲	۰/۱۴۰

نتایج جدول نشان می‌دهد که از بین ۱۵ مؤلفه هوش هیجانی تنها مؤلفه‌های انعطاف‌پذیری و خودابرازی با مهارت اجتماعی همبستگی معنی‌دار نشان نمی‌دهند. رابطه مؤلفه هوش هیجانی ۴ با مهارت اجتماعی در سطح اطمینان ۹۵ درصد و رابطه بقیه مؤلفه‌های هوش هیجانی با مهارت اجتماعی با ۹۹ درصد اطمینان معنی‌دار است.

فرضیه چهارم: بین عزت نفس و مهارت‌های اجتماعی دانش‌آموزان رابطه وجود دارد.

جدول ۴: رابطه بین عزت نفس با مهارت‌های اجتماعی دانش‌آموزان

همبستگی	تعداد آزمودنی‌ها	مقدار ضریب همبستگی	سطح معنی‌داری
مهارت‌های اجتماعی و عزت نفس	۳۲۱	۰/۳۸۰	۰/۰۰۰

نتایج جدول شماره ۴ نشان می‌دهد که بین مهارت‌های اجتماعی و عزت نفس رابطه وجود دارد و این رابطه با سطح اطمینان بیش از ۹۹ درصد معنی‌دار است.

بحث و نتیجه‌گیری

به طور کلی یافته‌های پژوهش حاضر را با توجه به فرضیه‌های مطرح شده می‌توان به شکل زیر خلاصه کرد:

۱- فرضیه اول پژوهش عبارت بود از این که بین هوش هیجانی و عزت نفس با مهارت‌های اجتماعی دانش‌آموزان رابطه وجود دارد. نتایج تحلیل آماری رگرسیون چند متغیری نشان داد که بین متغیرهای هوش هیجانی و عزت نفس با مهارت‌های اجتماعی میزان همبستگی ۰/۵۳۱ می‌باشد که در سطح آلفای

۰/۰۱ معنی‌دار است. نتایج نشان داد که هم هوش هیجانی و هم عزت‌نفس، پیش‌بینی‌های معنی‌دار برای مهارت اجتماعی هستند و رابطه آنها با مهارت اجتماعی مثبت است. بنابر این می‌توان اظهار نمود که با افزایش هوش هیجانی و عزت‌نفس، مهارت اجتماعی آزمودنی‌ها نیز افزایش می‌یابد. همچنین معلوم شد که ۲۷ درصد از تغییرات مهارت اجتماعی را می‌توان براساس متغیرهای هوش هیجانی و عزت‌نفس پیش‌بینی نمود. با توجه به نتایج پژوهش بت لو (۲۰۰۵) که بیانگر تأثیر آموزش مهارت‌های اجتماعی بر هوش هیجانی بود، می‌توان اظهار داشت که با آموزش یکی از متغیرهای مهارت اجتماعی یا هوش هیجانی به دانش‌آموزان، متغیر دوم نیز افزایش می‌یابد. به عبارت دیگر بین مهارت‌های اجتماعی و هوش هیجانی رابطه‌ی مثبت وجود دارد. از آنجا که بین عزت‌نفس و مهارت اجتماعی نیز ارتباط معنی‌داری وجود دارد پس می‌توان ادعا نمود که افزایش یکی از این سه متغیر، منجر به افزایش دو متغیر دیگر خواهد شد.

۲- فرضیه دوم به بررسی این فرضیه می‌پرداخت که از روی نمرات مؤلفه‌های هوش هیجانی می‌توان به طور معنی‌دار، نمرات مهارت اجتماعی را پیش‌بینی کرد. نتایج نشان داد که از بین مؤلفه‌های هوش هیجانی، شادمانی، روابط بین فردی، کنترل تکانه و مسئولیت‌پذیری اجتماعی، پیش‌بینی‌های معنی‌داری برای متغیر مهارت‌های اجتماعی هستند؛ ولی سایر مؤلفه‌های هوش هیجانی پیش‌بینی‌های معنی‌دار برای این متغیر نمی‌باشند. همچنین رابطه هر چهار مؤلفه فوق با مهارت‌های اجتماعی مثبت بود؛ یعنی با افزایش مقادیر مؤلفه‌های فوق، میزان مهارت‌های اجتماعی افراد نیز افزایش می‌یابد. در ضمن، معلوم شد که ۴۴ درصد از تغییرات مهارت اجتماعی، ناشی از مؤلفه‌های هوش هیجانی است. با تعمق در تعاریف مؤلفه‌های هوش هیجانی، مشخص می‌شود که مؤلفه‌های شادمانی، مسئولیت‌پذیری اجتماعی، روابط بین فردی و کنترل تکانه، هر یک، به نوعی با افراد دیگر در ارتباط هستند. اما سایر مؤلفه‌ها که در پژوهش حاضر، ارتباط معنی‌داری با مهارت اجتماعی نیز نداشتند، بیشتر مربوط به خود فرد هستند، مانند: استقلال، خودسکوفایی، احترام به خود، خود ابرازی، خودآگاهی هیجانی، تحمل استرس، خوش‌بینی، حل مسئله و.... بنابراین دلیل عمده‌ی معنی‌دار بودن ارتباط این مؤلفه‌ها با مهارت‌های اجتماعی معلوم می‌شود. همچنین می‌توان اظهار داشت که جهت افزایش مهارت‌های اجتماعی در افراد، تقویت این چهار مؤلفه‌ی هوش هیجانی مؤثر خواهد بود.

۳- فرضیه سوم عبارت بود از این که بین هوش هیجانی و مهارت‌های اجتماعی دانش‌آموزان رابطه وجود دارد. نتایج ضریب همبستگی پیرسون نشان داد که بین هوش هیجانی و مهارت‌های اجتماعی رابطه معنی‌داری وجود دارد ($r=0/508$) و این رابطه در سطح اطمینان بیش از ۹۹ درصد معنی‌دار است. همچنین مشخص شد که از بین ۱۵ مؤلفه هوش هیجانی، تنها مؤلفه‌های انعطاف‌پذیری و خودابرازی با مهارت اجتماعی همبستگی معنی‌دار ندارند. این نتیجه هم راستا با نتایج پژوهش‌های جواهری کامل (۱۳۸۵)، بشارت (۱۳۸۴)، ارجمندی (۱۳۸۳)، مه‌یر، سالووی و کارسو (۲۰۰۴)، لویز، سالووی و استراس (۲۰۰۳)، شات و مالوف (۲۰۰۱)، روبین (۱۹۹۹) و مارتینز-پونز (۱۹۹۷) می‌باشد. این که افراد دارای

هوش هیجانی بالاتر، از مهارت‌های اجتماعی بهتری نیز برخوردار هستند، می‌تواند ناشی از این موضوع باشد که هوش هیجانی بالا، به افراد کمک می‌کند تا از هیجان‌های خویش آگاهی بیشتری داشته باشند که خود این امر به کنترل و مدیریت هیجانات و احساسات می‌انجامد. در نتیجه، افراد در تعاملات بین فردی می‌توانند ضمن کنترل هیجانات خود، به تقویت راهبردهای رویارویی کارآمد پرداخته و در ضمن، موفق به پیش‌بینی احساسات و هیجانات دیگران نموده و رفتارهای سازگار با موقعیت را از خود بروز دهند.

۴- در بررسی فرضیه چهارم مشخص شد که بین عزت نفس و مهارت‌های اجتماعی دانش‌آموزان همبستگی مثبت وجود دارد ($r=0/380$) و این رابطه با سطح اطمینان بیش از ۹۹ درصد معنی‌دار است. نتایج پژوهش به پژوه و همکاران (۱۳۸۶)، مستعلمی، حسینیان و یزدی (۱۳۸۴)، واگنر (۲۰۰۴)، ولف و ساکس (۱۹۹۷) و کینگ و کریچ بان (۱۹۹۲) نیز بیانگر این بود که بین عزت نفس و مهارت‌های اجتماعی رابطه معنی‌داری وجود دارد و با افزایش عزت نفس، سطح مهارت‌های اجتماعی آزمودنی‌ها نیز افزایش می‌یابد. بنابراین می‌توان اظهار نمود، چون افرادی که از عزت نفس پایینی برخوردار هستند، نسبت به ارزشمندی خود و توانایی‌هایشان تردید دارند، لذا نمی‌توانند با دیگران ارتباط برقرار کنند و به همین دلیل نیز بیشتر به اختلالات روانی و جسمانی دچار می‌شوند. چرا که داشتن روابط بین فردی مطلوب، از بروز برخی مشکلات جسمانی و روانی جلوگیری می‌کند.

در پایان می‌توان اظهار داشت، با توجه به این که همبستگی بین دو متغیر هوش هیجانی و مهارت‌های اجتماعی ($r=0/508$) قوی‌تر از همبستگی بین دو متغیر عزت نفس و مهارت‌های اجتماعی است ($r=0/380$)، لذا برای افزایش مهارت‌های اجتماعی دانش‌آموزان، دستکاری و پرداختن بیشتر به هوش هیجانی در اولویت می‌باشد. در ضمن از بین مؤلفه‌های هوش هیجانی، دو مؤلفه مسئولیت‌پذیری و شادمانی، بیشترین ارتباط را با مهارت‌های اجتماعی دارند (ضرایب همبستگی به ترتیب $0/613$ و $0/506$) لذا به متولیان امور تربیتی توصیه می‌شود برای افزایش مهارت‌های اجتماعی، به دو مقوله مسئولیت‌پذیری و ایجاد محیطی شاد توجه لازم مبذول شود.

لازم به ذکر است که نتایج پژوهش حاضر قابل تعمیم به دانش‌آموزان دختر و پسر مقطع متوسطه شهر شبستر است، لذا در تعمیم نتایج به سایر افراد باید با احتیاط عمل نمود. همچنین با توجه به روش پژوهش که از نوع همبستگی است، در پژوهش حاضر صرفاً روابط متغیرهای هوش هیجانی و عزت نفس با مهارت‌های اجتماعی بررسی شده است. بدیهی است که متغیرهای دیگری چون سطح تحصیلات و پایگاه اقتصادی-اجتماعی والدین، جو اجتماعی مدارس و ... می‌تواند تأثیرگذار باشد.

منابع

- اتکینسون، ریتالال و همکاران. (۱۳۸۵). **زمینه‌روانشناسی هیلگارد** (ویراست جدید). ترجمه محمدنقی‌براهنی و همکاران، تهران: انتشارات رشد.
- ارجمندی، زهرا و بیان زاده، سید اکبر. (۱۳۸۲). تأثیر آموزش مهارت‌های اجتماعی بر رفتار سازگارانۀ کودکان عقب‌مانده ذهنی خفیف. **مجله روانپزشکی و روانشناسی بالینی ایران (اندیشه و رفتار)**. ۱۹، ۱، ۲۷-۳۵.
- افروز، غلامعلی. (۱۳۸۱). **روانشناسی کمرویی و روش‌های درمان آن**. تهران: انتشارات فرهنگ اسلامی.
- امامی، طاهره؛ فاتحی زاده، مریم و عابدی، محمدرضا. (۱۳۸۵). **مقایسه اثربخشی دو شیوه شناختی-رفتاری و آموزش والدین در افزایش عزت‌نفس دانش‌آموزان**. دانشور رفتار، شماره ۱۹، ۶۵-۷۴.
- بخشی سورشجانی، لیلا. (۱۳۸۷). رابطه هوش هیجانی با سلامت روانی و عملکرد تحصیلی دانشجویان دختر و پسر دانشگاه آزاد اسلامی واحد بهبهان. **دانش و پژوهش در علوم تربیتی - برنامه‌ریزی تحصیلی**، شماره نوزدهم، ۹۷-۱۱۶.
- بشارت، محمدعلی. (۱۳۸۴). بررسی تأثیر هوش هیجانی بر کیفیت روابط اجتماعی. **مطالعات روان‌شناختی**، شماره ۱ (۲-۳)، ۲۵-۳۸.
- به‌پژوه، احمد؛ خانجانی، مهدی؛ حیدری، محمود و شکوهی یکتا، محسن. (۱۳۸۶). بررسی اثربخشی آموزش مهارت‌های اجتماعی بر عزت‌نفس دانش‌آموزان نابینا. **فصلنامه پژوهش در سلامت روان‌شناختی**، شماره سوم، ۳۱-۳۷.
- به‌پژوه، احمد؛ سلیمانی، منصور؛ افروز، غلامعلی و غلامعلی لواسانی، مسعود. (۱۳۸۹). تأثیر آموزش مهارت‌های اجتماعی بر سازگاری اجتماعی و عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان دیرآموز. **فصلنامه نوآوری‌های آموزشی**، شماره ۳۳، سال ۹، ۱۶۳-۱۸۶.
- براندن، ناتانیل. (۱۳۸۵). **روانشناسی عزت‌نفس**. ترجمه مهدی قراچه داغی، تهران: انتشارات نخستین.
- ثابت، مهرداد. (۱۳۷۵). **بررسی عملی بودن روایی، اعتبار و نرم یابی تست عزت‌نفس کوپراسمیت در مناطق نوزده گانه آموزش و پرورش تهران**. پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد. تهران: دانشگاه علامه طباطبایی.
- ثمری، علی اکبر و طهماسبی، فهیمه. (۱۳۸۶). بررسی رابطه هوش هیجانی و پیشرفت تحصیلی در دانشجویان. **اصول بهداشت روانی**، ۹، ۱۲۱-۱۲۸.
- جوهری کامل، عابدین. (۱۳۸۵). **بررسی رابطه سبک‌های دلبستگی و هوش هیجانی با مهارت‌های اجتماعی در دانش‌آموزان راهنمایی شهر تهران**. پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد، دانشگاه تربیت مدرس تهران.

حیدرپور، سوزان؛ دوکانه‌ای‌فرد، فریده و بهاری، سیف‌الله. (۱۳۸۷). تأثیر آموزش مهارت‌های برقراری ارتباط مؤثر بر افزایش عزت نفس و کاهش کم رویی معلولان جسمی - حرکتی استان تهران. **فصلنامه اندیشه‌های تازه در علوم تربیتی**، شماره ۴، صفحه ۴۱ - ۵۲.

حیدری، علیرضا؛ پاشا، غلامرضا؛ مامی، شهرام و آتش‌پور، سیدحمید. (۱۳۸۴). میزان شیوع اختلالات تغذیه و رابطه آن با عزت نفس، خودپنداره و افسردگی در دانشجویان دختر دانشگاه علوم پزشکی ایلام. **فصلنامه دانش و پژوهش در روانشناسی. دانشگاه آزاد اسلامی واحد خوراسگان**، شماره ۲۶، زمستان ۸۴، ۱ - ۱۶.

خلیل ارجمندی، فاطمه. (۱۳۸۳). **مقایسه هوش هیجانی، مهارت‌های اجتماعی از نظر همسالان و پیشرفت تحصیلی در دانش‌آموزان تیزهوش و عادی**. پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد رشته روانشناسی عمومی، دانشگاه تهران.

ساعتچی، محمود. (۱۳۸۲). **روانشناسی کار (کاربرد روانشناسی در کار، سازمان و مدیریت)**. تهران: نشر ویرایش.

شاهی، یوسف؛ میرزمانی، سیدمحمود؛ افروز، غلامعلی؛ پورمحمد رضای‌تجربشی، معصومه و صالحی، مسعود. (۱۳۸۸). تأثیر سطح تحصیلات والدین بر مهارت‌های اجتماعی و مشکلات رفتاری دانش‌آموزان مبتلا به نشانگان داون. **مجله علمی پژوهشی اصول بهداشت روانی**، شماره ۲، ۱۴۱ - ۱۴۸.

شهیم، سیما. (۱۳۸۲). **مقایسه مهارت‌های اجتماعی و مشکلات رفتاری در دو گروه از کودکان عادی و مبتلا به اختلالات یادگیری در خانه و مدرسه. مجله روانشناسی و علوم تربیتی**، شماره ۱، ۱۲۱ - ۱۳۸.

صاحب‌الزمانی، محمد؛ فشارکی، محمد و عبداللهی‌مفرد، زهره. (۱۳۸۹). بررسی ارتباط سبک زندگی با عزت نفس دختران نوجوان دبیرستان‌های دولتی روزانه شهر تهران. **مجله علوم پزشکی دانشگاه آزاد اسلامی**، شماره ۱، ۴۵ - ۵۱.

طارمیان، فرهاد. (۱۳۸۰). **سوء مصرف مواد مخدر در نوجوانان**. تهران: تربیت.

عبدی، بهشته. (۱۳۸۷). **مهارت‌های اجتماعی و مشکلات رفتاری کودکان پیش‌دبستانی. فصلنامه روانشناسی تحولی (روانشناسان ایرانی)**، تابستان ۱۳۸۷، ۴ (۱۶)، ۳۴۱ - ۳۳۳.

فاطمی، محسن. (۱۳۸۵). **هوش هیجانی**. تهران: انتشارات سارگل.

کیاروچی، جوزف؛ جوزف. پ، فورگاس و جان، دمیر. (۱۳۸۵). **هوش هیجانی در زندگی روزمره (کندوکاوی علمی)**. ترجمه دکتر جعفر نجفی‌زند، تهران: نشر سخن.

مستعلمی، فروزان؛ حسینیان، سیمین و یزدی، سیدمنور. (۱۳۸۴). تأثیر آموزش مهارت‌های اجتماعی بر افزایش اعتماد به نفس دختران نابینای شهر تهران. **پژوهش در حیطه کودکان استثنایی**، شماره ۴، ۴۳۷ - ۴۵۰.

وفائیان، محبوبه. (۱۳۸۵). **بررسی رابطه سبک‌های دلبستگی با مهارت‌های اجتماعی دانش‌آموزان دوره پیش‌دانشگاهی شهر یزد**. پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد، دانشگاه اصفهان.

یوسفی، فریده و خیر، محمد. (۱۳۸۱). بررسی پایایی و روایی مقیاس سنجش مهارت‌های اجتماعی ماتسون و مقایسه عملکرد دختران و پسران دبیرستانی در این مقیاس. *مجله علوم اجتماعی و انسانی دانشگاه شیراز*، شماره ۲، ۱۴۷ - ۱۵۸.

یوسفی، فریده. (۱۳۸۵). رابطه هوش هیجانی و مهارت‌های ارتباطی در دانشجویان. *فصلنامه روانشناسان ایرانی*، شماره ۹، ۵ - ۱۳.

Betlow, M. (2005). **The effect of social skills intervention on the emotional intelligence of children with limited social skills**. Unpublished thesis. Hall University.

Botvin. G. J. (2000). Preventing drug abuse in schools: social and competence enhancement approaches targeting individual-level etiologic factors. *Addict behavior*. 25(6):887-97.

Coopersmith, S. (1967). **The antecedents of Self- esteem**. Sanfransisco, **Freemand Company**.

Evans, M. A; Whigham, M. & Wang, M. C. (1995). The effect of a role model project upon the attitudes of ninth-grade science students. *Journal of Research in Science Teaching*, 32, 195-204.

Gresham, F. M. & Elliott, S. N. (1990). The Relationship Between Adaptive Behavior & Social Skill: Issues in Definition & Assessment. *The Journal of Special Education*, 21, 167- 181.

Goleman D. (1995). Emotional intelligence. New York. Bantam Books.

Hargie, O. (1986). **The Handbook of communication skills**. New York: New York University.

Krejcie, Robert. V. & Morgan . Dayle. W.(1970). Determining sample size for Research. *Activities, Educational and Psychological Measurement*, 30:608.

Leaper, C. & Friedman, C.K. (2007). The Socialization of Gender. **Handbook of socialization: Theory and Research**. NewYork and London: Guilford Press.

Slaby, T & Guara, T.(2003). Self -efficacy and personal goal setting. *American Education Research Journal*, N, 29, 663-669.

Strayer, K. (1989). The important of social skills in the employment interview, *Education of visually Handicapped*, N 14, 7-12.